

ნანა ქირია¹

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/sou.2023.19.17>

პროფეტიზმი და ენიგმა ზვიად გამსახურდიას იგავებში

აბსტრაქტი. ნაშრომის კვლევის მიზანია დიდი ქართველი მოღვაწის, მოაზროვნისა და მწერლის, ზვიად გამსახურდიას შემოქმედების, კერძოდ, იგავების კრიტიკული ანალიზი (პროფეტული და ენიგმატური თვალსაზრისით). კვლევის პროცესში გამოყენებულია შედარებითი მეთოდი, რომ-ლითაც კარგად ჩანს ზვიად გამსახურდიას ნაწარმოებების ღირსება და სუსტი მხარეები, უფროე - პირველი. კვლევის შედეგად გამოიკვეთა, რომ ზვიად გამსახურდიას იგავები არ გამოირჩევიან ეპიკურობითა და სიდიადით, მაგრამ თავად მწერლის ცხოვრების არსობრივი იდეებისა და პრინციპების გასაღებს შეიცავენ.

ზვიად გამსახურდიას იგავები ლექსიკურად და თემატურად გათანამედროვეებულია და ეს ასეც უნდა ყოფილიყო, მაგრამ ის ზედმიწევნით იცავს იგავ-არაკულ ზომიერებასა და იდეებს. მისი შემოქმედების მართებული გაგება მოითხოვს სიღრმისეული სემანტიკისა და სტილისტიკური მახასიათებლების ზუსტ გააზრებას. თავისუფლების გარეშე არ შეიძლება გაგებულ იქნეს ბოროტების არსებობის ფაქტის ირაციონალურობა საღვთო სამყაროში. თავისუფლება შექმნილი არაა, იმიტომ რომ ის ბუნება არ არის, თავისუფლება წინ უსწრებს სამყაროს.

საკვანძო სიტყვები: ზვიად გამსახურდია, იგავები, პროფეტიზმი, ენიგმა, სემანტიკა, სტილისტიკა, მახასიათებელი, სამყარო, თავისუფლება.

¹ ნანა ქირია, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დოქტორანტი, სადოქტორო პროგრამა: თანამედროვე ქართული ლიტერატურა და ლიტერატურის თეორია.

Prophetism and Enigma in the Proverbs of Zviad Gamsakhurdia

Abstract. The aim of the research is to critically analyze the proverbs of the great Georgian figure, thinker and writer Zviad Gamsakhurdia, in particular, fables (from a prophetic and enigmatic point of view).

The research method is comparative. In comparison, the merits and weaknesses of Gamsakhurdia's works can be clearly seen, more - the first. The result of the research - Zviad Gamsakhurdia's fables are not distinguished by epicness and greatness, but contain the key to the essential ideas and principles of the writer's life.

Zviad Gamsakhurdia's fables are lexically and thematically modernized and it should have been, but he carefully defends fable-Arak moderation and ideas. A proper understanding of his creativity requires an accurate understanding of in-depth semantics and stylistic features.

Without freedom one cannot understand the irrationality of the existence of evil in the divine world. Freedom is not created because it is not nature, freedom precedes the universe.

Key words: Zviad Gamsakhurdia, parables, prophetism, enigma, semantics, stylistics, characteristic, world, freedom.

ძირითადი კვლევა. ტექნოკრატულმა ეპოქამ გავლენა მოახდინა იგავა-არაკულ ჟანრზე და შეცვალა არათუ ავტორთა ლექსიკური არჩევანი, არამედ სიმბოლური თავისებურებანი, გარემო, პერსონაჟების მიზანდასახულობანი. გაჩნდა რიმეიკებიც კი კლასიკური იგავებისა.

მართალია, ზვიად გამსახურდიას იგავები ლექსიკურად და თემატურად გათანამედროვებულია და ეს ასეც უნდა ყოფილიყო, მაგრამ ის ზედმიწევნით იცავს იგავ-არაკულ ზომიერებასა და იდეებს. მისი შემოქმედების მართებული გაგება მოითხოვს სიღრმისეული სემანტიკისა და სტილისტიკური მახასიათებლების ზუსტ გააზრებას. მის პერსონაჟებს ახასიათებს განსხვავებული თვისების წარმოჩენის უნარი სხვადასხვა სიუჟეტში.

გველთევზას თემატიკას ვეხებით ზვიად გამსახურდიას იგავ-არაკში „თევზები და გველთევზა“ (ზვიად გამსახურდია). ამ თემატიკას გველს იმიტომ ვუკავშირებთ, რომ ავტორი თავადვე ანიჭებს გველთევზას როგორც გველის, ისე თევზის თვისებებს: „იყო ერთი გველთევზა, რომელსაც ფარფლ-ქერეჭი თევზისა ჰქონდა, შხამი და საზრიანობა კი - გველისა“ (გამსახურდია, 1987: 25).

² **Nana Kiria**, doctoral student of the Faculty of Humanitarian sciences at Sokhumi State University, doctoral program: modern Georgian literature and literary theory.

ავტორი დასაწყისშივე ამბობს თავის სათქმელს და მხოლოდ მისი ეს ფრაზა გვეხმარება, სრულყოფილად გავიგოთ იგავის შინაარსი. იგავი ვითარდება ისე, რომ თევზის სხეულში ამოფარებული გველთევზა ჭკვიანურად ცდილობს ამ შხამის დაფარვას: „გველთევზა ნაპირზე ცხოვრობდა და ხანდახან თუ ჩააკითხავდა წყალში თავის მოძმეთ. თევზებმა უთხრეს: - „რა გინდა მაგ ხრიკ ნაპირზე, გადმოსახლდი ჩვენთან, წყალში, განა ვერ ვხედავთ, ვით იტანჯები მანდ უწყლობით, შენ აქ გვჭირდები თევზებს, შენი ადგილი აქ არისო“ (გამსახურდია, 1987: 15).

გველთევზამ მიუგო: - „განა წყალი არ მირჩევნია ამ უხეირო სამკვიდრებელს, წყლისათვის დავბადებულვარ, მაგრამ ამ ნაპირზე თქვენთვის სახიფათო, ვერაგი მეთევზეები რომ მომრავლებულან, ჯერ იმათ უნდა დავუგესლო ფეხები, რათა ვეღარ შეძლონ წყალში ბადის გადმოსროლა და თქვენი ერთიანად განადგურება“. ძალიან საინტერესოა ამ შემთხვევაში ავტორის თხრობის სტილი და მისი განზრახვაც. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, რომ არა ავტორის ერთი რეპლიკა, მკითხველი ვერ გაიგებდა გველთევზას რეალურ სახეს. ვიფიქრებდით, რომ ის მართლაც კეთილი არსებაა.

ამკარაა, რომ ზვიად გამსახურდია გველთევზას უფრო მეტად გველის მოდგმას უკავშირებს და ის ცბიერ არსებად გამოჰყავს, რომელიც, თითო-ოროლა კეთილი სიტყვით ცდილობს თანამომძეების მოსყიდვას, გაბრიყვებას და არწმუნებს თავის დამსახურებაში. გველთევზას სახით ავტორი საკუთარი თანამედროვეების მხილებას ცდილობს, რომლებიც თითქოს კარგ საქმეებს აკეთებენ, მაგრამ სინამდვილეში მხოლოდ საკუთარი კეთილდღეობისთვის ზრუნავენ. საგულისხმოა, რომ თანამედროვე ეპოქის საქართველოში, ქართული პოლიტიკური და სოციალური გარემოებებიდან გამომდინარე, გველი უკვე ამოეფარა თევზის სხეულს და ცბიერი ენით სცადა საკუთარი მიზნების მიღწევა. როგორც ვხედავთ, გველის სიმბოლო და თვისებები შესაძლებელია უნივერსალურ თვისებებადაც კი მივიჩნიოთ და ვამტკიცოთ, გველი მეტ-ნაკლებად საერთო თვისებებით გვევლინება. საგულისხმოა, რომ თანამედროვე ეპოქის საქართველოში, ქართული პოლიტიკური და სოციალური გარემოებებიდან გამომდინარე, გველი უკვე ამოეფარა თევზის სხეულს და ცბიერი ენით სცადა საკუთარი მიზნების მიღწევა.

ბოროტება და გამოსყიდვა ეს საკითხი არა მხოლოდ ქრისტიანობაშია, არამედ მთლიანად ლიტერატურულ ცნობიერებაში ყველგან არსებობს. იმის წყურვილი რომ ამქვეყნიური ცხოვრების ბოროტებისგან გათავისუფლდე, ყოფიერების წვალებისგან ქმნის საერთოდ იგავის „თევზები და გველთევზა“ საფუძველს. ბოლოს და ბოლოს როგორც ყველა რელიგია, ასევე ლიტერატურა

გვპირდება ბოროტისა და მისგან გამოწვეული სტრესებისაგან გათავისუფლებას. მკითხველი ლიტერატურიდან ეძიებს გამოსავალს მიტოვებულობიდან, მარტოობიდან და მისთვის უცხო ბოროტი სამყაროდან

გველთევზას იანუსივით ორგვარი სახე აქვს: გარეგნულად მას „ფარფლ-ქერეჭი თევზისა ჰქონდა, შხამი და საზრიანობა კი - გველისა“ (გამსახურდია, 1987: 25). მაშასადამე, ფლობს როგორც თევზის, ასევე - გველის თვისებებს. ძრითადად გველთევზა ცხოვრობს სანაპიროზე და იშვიათად აკითხავს თანამომხმეებს წყალში. ის არ ეძიებს სულიერების სამშობლოში დაბრუნებას, რომელიც ახლობელია და ნათესაური. ტოტემის თავყვანისცემა უკვე იყო და მფარველობის გზით ბოროტების განდევნა და ამ ბოროტი სამყაროსაგან. თანამედროვე რაციონალური შემეცნებით ადამიანი არის მთავარი წინაღობა ღმერთის რწმენისა.

არსებობს ბოროტება, რომელიც არის ძალზე ძლიერი და გვიჩვენებს, რომ მას აქვს ძალმოსილება ჩვენს სამყაროში. გველთევზა მეთევზეების სახით გამარჯვებულ ბოროტებას აწყდება, თევზები განიცდიან უაზრო ტკივილებსა და წამებას, რომელიც გამოწვეულია ბოროტებისაგან. ისინი უამრავ და უაზრო წამებას განიცდიან და გველთევზას გაუჩნდა მოთხოვნა ამ ბოროტებისაგან გათავისუფლებისა. რომ არ ყოფილიყო ბოროტება, რომელიც ქმნის ჩვენს სამყაროს, კაცობრიობა ბუნებრივი სამყაროთი კმაყოფილი დარჩებოდა. ბუნებრივი სამყარო, რომელიც ყოველგვარი ბოროტებისა და წამებისგან თავისუფალია, ადამიანისთვის იქცეოდა ერთადერთ ღმერთად; რომ არ ყოფილიყო ბოროტება (ამ შემთხვევაში) და ამით გამოწვეული უბედურება, არ იქნებოდა მისგან გათავისუფლების მოთხოვნილება. წვალება და წამება ცხოვრების ბოროტებისა, დასტურია დიდი რელიგიურ-ლიტერატურული სკოლისა. კაცობრიობის ცხოვრება ამ სამყაროში, რომელმაც არ იცის ბოროტება და ყოველგვარი ტანჯვა-წამებისაგან გათავისუფლებულია, აუცილებლად თვითკმაყოფილებას ვერ გასცილდებოდა. ამიტომ, რომ გველთევზა და მისი არსებობა განაპირობებს კიდევ სასიკვდილოდ განწირული თევზების იმედს.

გველთევზას არსებობა არამხოლოდ ღმერთისადმი ჩვენი რწმენის დაბრკოლება იქნებოდა, - ბოროტების არსებობა ასევე ღმერთის არსებობის მტკიცებულებად შეიძლება ჩავთვალოთ. იმის მტკიცებულებად, რომ ეს სამყარო არ არის ერთადერთი და საბოლოო. ბოროტების გამოცდილება ადამიანს მიაცევს სხვა სამყაროსკენ, იწვევს საშინელ უკმაყოფილებას ამ სამყაროთი. თევზების გამოცდილებისა და მათი ცნობიერების საფუძველში დევს პესიმიზმი და არა - ოპტიმიზმი. ადამიანთა შინაგანი განცდა პესიმისტურია და არა ოპ-

ტიმისტური თავისი სოფლაქმით, პესიმისტურია ბუნებრივი სამყაროს მიმართ. ნამდვილი ცხოვრების დადებითი აზრი სხვა, სულიერ სამყაროში დევს. ჩვენი ბუნებითი სამყარო, რაც გარს გვაკრავს და შემოგვსაზღრავს, მოზიემე უაზრობის ძლაუფლების ქვეშაა. ზვიად გამსახურდიას ხომ ეს თავისი ტანჯული ცხოვრების განმავლობაში უშუალოდ ჰქონდა განცდილი და გადატანილი?! მასში ბატონობს ხრწნა და სიკვდილი, ბოროტება და შური, ეგოიზმი და დაშლა-დანაწევრება. ამქვეყნიური ყოფისაგან ადამიანი (თევზები) დათრგუნულია უაზრობითა და ბოროტებით. რელიგიასა და რწმენაში ის გარღვეულია სამყაროს არსთან და იღებს ძალას, რომელიც სხვა სამყაროდან მომდინარეობს, რომელშიც სიყვარული იმარჯვებს სიძულვილზე, ერთიანობა იმარჯვებს განხეთქილებაზე, მარადიული ცხოვრება იმარჯვებს სიკვდილზე. ბოროტების არსებობა საღვთო სამართლის პრობლემას დასვამს, ღმერთის გამართლების პრობლემას. რატომ ითმენს ღმერთი ასეთ საშინელ ბოროტებას, რატომ უშვებს მის ზეიმს? თევზების სამყარო სისხლისგან იცლება, იფლითება ნაკუწ-ნაკუწ. მათ ცხოვრებას ერთადერთი დამთრგუნველი შიში მართავს. სადღაა ღმერთის ჩანაფიქრი? (მილორავა, 2020: 377).

რაციონალისტური გონება, რომელიც უარყოფს სამყაროსეული ცხოვრების ირაციონალურ საიდუმლოს, ცდილობს უკეთესი სამყაროს შექმნას, ვიდრე ღმერთის მიერ შექმნილი სამყაროა, სადაც არ იქნება ტანჯვა-წამება, იქნება მხოლოდ სრული რაციონალურობით სავსე სამყარო, როგორც ეს თევზებს წარმოუდგენიათ. ეს თევზები ხომ ევკლიდესეულ ადამიანებს მოგვაგონებენ, რომლებიც სავსეა რაციონალური გონით და ვერ ხვდებიან, თუ რატომ არ შექმნა ღმერთმა უცოდველი, ნეტარი, ბოროტებასა და სატანჯველთან ვერშემგუებელი სამყარო. ამიტომაც მათი რჩევა ნაივური. ისინი იანუსისებრ გველთევზას თავიანთ სამყაროში ეპატიჟებიან, თითქოსდა გველთევზა სასურველი არსება იყოს მათთვის. კეთილი ევკლიდესეული ადამიანური სამყარო, ალბათ იმით განსხვავდებოდა ბოროტი საღვთო სამყაროსაგან, რომ მასში არ იქნებოდა თავისუფლება, თავისუფლება არ შევიდოდა მის ჩანაფიქრში და ადამიანიც კეთილი მექანიკური მანქანა იქნებოდა. მშვიდობის არქონა შეუძლებელს გახდიდა ბოროტებასა და ტანჯვას. თევზების რეციონალური ადამიანური სამყარო, რომელშიც არ არის ბოროტება, დაავადებულია საშინელი ბოროტებით - თავისუფლების არქონით, გამონაკლისის გარეშე თავისუფალი სულის განადგურებით. საღვთო სამყარო ბოროტებითაა აღსავსე, მაგრამ მის პირველსაწყისში ჩადებულია სულის თავისუფლება, უღიადესი სიკეთე, ადამიანის ღმერთის ხატობის ნიშანი. საღვთო სამართლიანობის საკითხი მხოლოდ თავისუფ-

ლებით წყდება. ბოროტების საიდუმლო არის თავისუფლების საიდუმლო. თავისუფლების გარეშე არ შეიძლება გაგებულ იქნეს ბოროტების არსებობის ფაქტის ირაციონალურობა საღვთო სამყაროში. ამ თავისუფლებას სწორედ ისინი არაინ მოკლებულნი, ვინც გველთევზას კარნახობენ წყალში დაბრუნებას. ზვიად გამსახურდია კარგად გადმოსცემს, რომ სამყაროს საფუძვლად უდევს ირაციონალური თავისუფლება, რომელიც ღრმა უფსკრულში იკარგება. სამყაროს სიღრმეში საშინელი უფსკრულია, რომლიდანაც მოედინება სიცოცხლის ბნელი დინებები. მასზე არაფერია ნათქვამი, მაგრამ ეს ანიჭებს იგავს ენიგმურობას. ის დაფარულია, მაგრამ ქვეტექსტით აუცილებლად იკითხება. ამ უფსკრულში ყველა შესაძლებლობა დაფარულია. ეს უძირო, ყველა თევზისა თუ გველთევზის წინარე მდგომარეობა ყოფიერებისა, არ შეიძლება ბოლომდე და ნარჩენების გარეშე იყოს რაციონალიზირებული, მასში ყოველთვის დაფარულია ახალი, ჯერ კიდევ ბნელი ენერგიების შესაძლებლობების წესები. ამ ენერგიებს ძალუმს ადამიანების დაგესვლა. ლოგოსის სინათლე ჯაბნის სიბნელეს, კოსმიური წყობა ქაოსს ძლევს, მაგრამ უფსკრულისა და ქაოსის, ქვემოთა უსასრულობის გარეშე არ არსებობს სიცოცხლე, თავისუფლება, აზრი ეკარგება ყოველგვარ მომხდარს. დაფარული დევს ბნელ უფსკრულში, არაფერში, მაგრამ თავისუფლების გარეშე აზრი არ არსებობს. გველთევზისეული თავისუფლება წარმოქმნის ბოროტებას, ისევე როგორც სიკეთეს. ამიტომ ბოროტება არ უარყოფს აზრის არსებობას, არამედ ამტკიცებს კიდევ მას. თავისუფლება შექმნილი არაა, იმიტომ რომ ის ბუნება არ არის, თავისუფლება წინ უსწრებს სამყაროს, ის ფესვგადგმულია საწყის არაფერში - გველთევზამდე და თევზებამდე. ღმერთი ყოვლისშემძლეა ყოფიერებაზე, მაგრამ არა არაფერზე, არა თავისუფლებაზე. ამიტომაც არსებობს ბოროტება, თუნდაც „ფარფლ-ქერეჭის“ ქვეშ.

სიცოცხლესთან ბოლომდე სერიოზული და საპასუხისმგებლო დამოკიდებულება დაკავშირებულია ბოროტების ხედვასთან, მისი არსებობის აღიარებასთან. თევზები ინფანტილურად გამოიყურებიან გველთევზას წყალში მიპატიჟებით. ზვიად გამსახურდია კარგად აჩვენებს, რომ ბოროტების არდანახვა ადამიანს უპასუხისმგებლო და მსუბუქ არსებად აქცევს, კარს უხურავს ცხოვრებისეულ სიღრმეს. ბოროტების უარყოფა თავისუფალი სულის დაკარგვაა, თავიდან მოშორება თავისუფლების ტვირთისა. გველთევზას გესლიანი ხასიათის არდანახვა ამის მაგალითია თევზების მხრიდან. თავად იგავის ავტორის ეპოქა დგას ბოროტების ძალების საშინელი ზრდის წინაშე და, ამასთანავე, უარყოფენ ბოროტების არსებობას. ადამიანი განიარაღებულია ბოროტების წინა-

შე, როდესაც მას ვერ ხედავს. პიროვნება გამოიკვეთება კეთილისა და ბოროტების გარჩევით, ბოროტების საზღვრების დადგენით. როდესაც იშლება ეს საზღვარი, როდესაც ადამიანი აღრეულობისა და გაურჩევლობის მდგომარეობაში იმყოფება, პიროვნება იხრწნება და იშლება თვითსიყალბეში. თვითშემეცნების ციხე-სიმაგრე პიროვნებისა ბოროტების მხილებასთან არის დაკავშირებული, რომელიც ხმლით იჭრება. არევასა და განურჩევლობაში, ბოროტების დანახვის დაკარგვისას ადამიანი კარგავს თავისუფლების სულს. თევზები გარანტირებული აუცილებელი სიკეთის ძიებას იწყებენ და სიმძიმის ცენტრი გადააქვთ შიგნიდან გარეთ, ისინი წყვეტენ შინაგან განსაზღვრას, ვეღარ საზღვრავენ ვერაფერს. რაციონალიზმი უარყოფს ბოროტების ირაციონალურ ბოროტებას, იმიტომ, რომ ის უარყოფს თავისუფლების ირაციონალურ საიდუმლოს, ენიგმატურს. უფრო ადვილია დაიჯერო ეშმაკის რაციონალისტური ცნობიერება, ვიდრე - ღმრთისა. რაციონალური ცნობიერებით ადამიანები იგონებენ ათასგვარ მოძღვრებას, რომელიც უარყოფს ბოროტებას, მას აღიარებს არასაკმარის სიკეთედ ან თავად სიკეთის შინაგან განვითარებად მიიჩნევს. ბოროტება ევოლუციური და ჰუმანისტური ცნობიერებებით არის უარყოფილი, თევზების შემთხვევაში განსაკუთრებით ჰუმანისტურით, ანარქისტული და თეოსოფიური ცნობიერებით (მილორავა, 2020: 379).

გამოყენებული ლიტერატურა:

გამსახურდია (1987): ზვიად გამსახურდია, იგავები და ზღაპრები, თბილისი;
მილორავა (2020): ინგა მილორავა, ზვიად გამსახურდიას იგავების პროფეტულობა, „ზვიად გამსახურდია, პოლიტიკა, მეცნიერება, ლიტერატურა“, კონფერენციის მასალები;